

רק שנינו

אלחנן ניר

הקיבוץ המאוחד, הספרייה החדשה, תשע"ז

למרות אהבתה הגדולה של האישה המלבבת "שחשפה לו את התשוקה ואת קסם הנורמליות". הגיבור מרגיש שחיי נישואיו הולכים ומתפוגגים ועליו להשקיע בהם, אך גורמים שמחוצה לו אינם מאפשרים לו ולאשתו להתייחד עם עצמם ועם אהבתם, ורק שנינו הוא שם אירוני לרומן המתאר את אי היכולת לקיים אינטימיות ללא הפרעות חיצוניות ופנימיות. הפרק מתאר גם את הדמות האנטגוניסטית המחוללת צרות של מיכה רב הקסם והפסיכואי. יונתן כבר מכיר בעל פה את תסמיניו, אך אינו מסוגל לעמוד מולו.

דמותו של יונתן משורטטת במלוא מורכבותה וסתירותיה, משבריה ומאבקה הפנימיים. במיוחד בולטת השאיפה לאוטנטיות ולפשטות מול היומרה של הישיבה שיצרה "לשון סגורה". לא מזמן קראתי בספר לוחות ושברי לוחות של הרב שג"ר את ההבחנה שהסיבה לאובדן האמונה הפשוטה והספונטנית בעולם הציוני-דתי היא ההדגשה המופרזת של האידאולוגיה הנכפית על אנשים וגורמת לאובדן האוטנטיות האישית ולכך שאינם מרגישים באמת את הדברים שהם עושים. יונתן אינו מוצא בישיבה את האמונה העמוקה והפשוטה, אך הסופר שמחוץ לרומן, שיש בו כנראה כמה קווים מדמות גיבורו, ממחיש את הכמיהה הזאת במסה "שוכב על הארץ" שבספרו יהודי בלילה (ידיעות ספרים 2017) שיצא לאור כמעט בד בבד עם הרומן.

מעטות הן הדמויות ברומן המייצגות הוויה בריאה וערכית. אנו פוגשים קנאות עיוורת וחוסר אנושיות בדמותו של רב ההתנחלות החוטא בהלבנת פנים, וגם בדמותה של ענת, אמו של יונתן, הפונה לדרך תמוהה של "גורואיות". אנושיות פגומה ניכרת גם בדמותו של עמנואל, האב הנוכח-נפקד. רק אליסה היפה והבלתי יומרנית מעוררת סימפתיה בנשיותה העדינה ובשאיפותיה הצנועות.

רק שנינו הוא ספר הפרוזה הראשון של אלחנן ניר. עד עתה פרסם ניר שלושה ספרי שירה ושני ספרי הגות, נוסף על הספרים שערך בראשית דרכו. הבקאים ביצירותיו יחשו בהדהוד שיריו ומסותיו גם בספר זה, אך הרומן עומד בפני עצמו ובזכות עצמו.

רק שנינו עוסק בעולמו הנפשי של יונתן, צעיר המתמודד בכמה חזיתות: אשתו בהיריון אחרי הפלה טראומטית, אחיו הצעיר נפטר ואח צעיר נוסף חולה בנפשו, והוריו הדואבים, שנפגעו גם במישור החברתי, נאלצו לעקור מביתם שבהתנחלות. דרך דמותו של הצעיר והתמודדותיה עולות בעיות שמעבר למישור הפרטי, ומתוארים הלכי נפש המאפיינים מגמות מהפכניות בחברה דתית, חברה שחדלה ללבוש מדים אחידים, ועולמה הולך ומתגוון.

הכתיבה אינטנסיבית מאוד, מעט המכיל את המרובה. אין מילה מיותרת. פרק הפתיחה מציג את כל הנתונים שיבואו לידי ביטוי בהמשך העלילה: התנהלותו המשברית של יונתן, לבטיו האמוניים ו"עריקתו" ממה שנחשב ייעודו המובהק - להיות תלמיד חכם ולהגיע לעמדה של מנהיג רוחני בישיבה נחשבת. הפרק מציג את הרצון לברוח למחוזות "גופנפש" חדשים באמצעות קבוצת יוגה של בחורים שומרי מצוות המייצגים מגמה חדשה של חתרנות ושאיפה לאורור ולהרחבת הגבולות. יונתן מחפש פרקטיקה "פותרת" ויציאה מהמצרים, ופונה לנתיב אישי ייחודי המרחיק אותו מנורמות ההצלחה המקובלות. הוא אינו נחשב מועמד מועדף לשידוכים, ומכאן הערכתו הרבה לאליסה המוכנה להכילו כפי שהוא, לרבות המטען הגנטי הבעייתי המשוער שהוא נושא.

יונתן הוא דמות מורכבת ומתלבטת, ונראה כי אינו מאמין בפתרונות פשוטים. יחס כפול אל המחזות השונים בחייו מאפיין אותו מאוד לאורך היצירה. יחס דו-ערכי מאפיין גם את יחסו אל קבוצת היוגה, ומתבטא גם ברצון לברוח מחיי המשפחה,

לא קל להיות סופר דתי נוכח המתירנות המילולית האופיינית לספרות התקופה וההגבלות העצמיות שסופר דתי אמור להטיל על עצמו. כמו כן, יש איזה יסוד בחינוך הדתי המקובל שאינו מעודד את המגע עם המעמקים המבהילים ואת החריפות שבהבנת האדם. בקלות אפשר להידרדר לבינוניות, לקיטשיות או להיאחז בשפה מסוגנת על חשבון האמת הפנימית

ליצירה אופי דרמטי מאוד, עם היותה פיוטית ועדינה. הדרמה מתבטאת בדילמות הקשות, בהחלטות הפתאומיות, במצבים קיצוניים ובדיאלוגים סוערים. הספר מעניין וסוחף מאוד, ונועד לקהל רחב ולא למתי מעט. הרומן עשיר בדרכי הבעה: קומיות הגורמת לקורא להיטלטל מצחוק; יסודות גרוטסקיים; קטעים מסאיים קצרים המשקפים את מחשבותיו של יונתן; וגם תיאורים ליריים ומטפוריקה יפה. אהבתי דקויות הבחנה כמו "חיוך הקפה" של אליסה, ו"כריזמת טוב הלב" המיוחסת למיכה. הסגנון בהיר ונגיש, עם היותו עשיר ורב רבדים. הרומן לא נועד ל"דתיים" בלבד, אך יש בו משפטים שרק מי שקרובים למקורות תורניים יבינו לאשורם.

רומן של סופר דתי אינו יכול לחמוק מהעיון המגזרי על רקע השינויים ב"סיפורת הישראלית האמונית". לא קל להיות סופר דתי נוכח המתירנות המילולית האופיינית לספרות התקופה וההגבלות העצמיות שסופר דתי אמור להטיל על עצמו. כמו כן, יש איזה יסוד בחינוך הדתי המקובל שאינו מעודד את המגע עם המעמקים המבהילים ואת החריפות שבהבנת האדם. בקלות אפשר להידרדר לבינוניות, לקיטשיות או להיאחז בשפה מסוגנת על חשבון האמת הפנימית.

מהבחינה הזאת הרומן של אלחנן גיר הוא חידוש בסיפורת של החברה הדתית-ציונית, גם בליטוש האמנותי הבלתי מתפשר, וגם בחשיפת הלבטים ובעירום הנפשי שאינו מסתיר את הטינה ואת המשטמה. רק שנינו "מתפוצץ" מרוב אמת. הוא נותן ביטוי לכיסופים ולספקות ולמהות האפלה של האדם, הוא נותן תחושת מעמקים. הוא רומן על אנשים פרטיים ועל משפחה דתית מסוימת, אך גם על החברה הדתית, פגמיה ונתיבותיה. ספר צנוע ומאופק מבחינה מילולית שאינו מסתיר את התשוקות. ה"מילייה" של רק שנינו הוא אמנם "המגזר", אך היופי והאמיתיות שלו מעמידים את הרומן במקום טוב בסיפורת הישראלית הכללית.

ביטוי מוקצן לשיגעון המשפחתי מתגלם במיכה, האח הצעיר החולה בנפשו. המחלה מתבטאת בהתלהבות יתרה, בחדירה חסרת מעצורים לרשות הפרט, בדברנות מתלהמת העולה על גדותיה ובאי-הבחנה בגבולות זמן ומקום. מיכה מקסים וטוב לב, דמות מאירה ויפה. הוא מתבטא בכישרון רב, כנותו מוחלטת, והוא אומר כל מה שבלבו ומביך את סביבתו, כמו השוטה-החכם במחזות של שייקספיר המטיח את האמת בפני החברה. מיכה הוא הטריגר של האירועים הדרמטיים, והוא חוזר ומעמיד את יונתן בדילמה קשה המטלטלת אותו בין ציר הנישואים לציר האחווה המשפחתית ולרצון לתמוך באח החולה. בני הזוג מתקשים בטיפוח חייהם המשותפים כנגד תוקפנותו של מיכה הגורר את יונתן להרפתקאות מפוקפקות ומכניע אותו לרצונו המטורף. במהלך הקריאה הקורא רוגז ממש על הגיבור הפועל נגד עצמו ונגד משפחתו. במומנטים של הכרעה נראה יונתן כמו אדם הפועל באופן סהרורי, כמו מתוך חלום.

נראה כי מיכה מייצג בעיני אחיו את התהום והחידה ואת המשיכה אל הבלתי נודע ואל היפוכה של הבורגנות הרציונלית היציבה. המספר קרוב לגיבור ומתאר אותו כמי שכוחות פנימיים בלתי מודעים כופים עליו ללכת בעקבות אחיו השתלטן הסוחף אותו אל מעבר לגבולות התבונה והמוסר. דמותו של מיכה פורץ הגבול מתקשרת גם להתרופפות הגבולות אצל בני משפחה אחרים. כך ענת השתלטנית דבקה דבקות בלתי אנושית ובלתי מושכלת באידאה המוחלטת של לימוד התורה, ומעדיפה בגלוי את בנה עידו הלמדן והמתמיד על שני בניה האחרים הכמהים לאהבתה. עידו המופנם השקוע בלימוד התורה מגלם בחייו את האידאל, ואילו האב והבן יונתן, שכל כך הרבה תקוות נתלו בהם - מאכזבים. שלושת הבנים מגלמים שלוש דרגות של שתיקה ודיבור: עידו שתקן מופלג, מיכה דברן גדול, ויונתן הוא דמות ביניים בין שניהם ויש בו מזה ומזה. מותו של עידו הוא אולי אמירה על רוחניות מוחלטת שאין לה מקום בחיים הרגילים, וגם מעין "עונש ספרותי" לאם שבחרה לסגוד לבן הנבחר ולקפח באכזריות רבה את האחרים, לפני מותו של הבן האידאלי וגם אחריו.

✪ ד"ר רבקה שאול בן-צבי